

УРОШ ШЕШУМ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
uros.sesum@fbg.ac.rs<https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2026.85.1.6><https://orcid.0009-0007-7158-441X>

УДК: 271.222(497.11)-773-9"1879/1914"

ПРИМЉЕНО: 19.08.2025.

ОДОБРЕНО: 12.02.2026.

**ФОРМИРАЊЕ И РАЗВОЈ ЦРКВЕНО-АДМИНИСТРАТИВНЕ,
ПАРОХИЈСКЕ И СВЕШТЕНИЧКЕ СТРУКТУРЕ У ЈАБЛАНИЧКОМ СРЕЗУ
И ЈАБЛАНИЧКОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ НАМЕСНИШТВУ
1879–1914. ГОДИНЕ***

Сажетак: У раду је, на основу архивске грађе српског порекла, односне литературе и црквене периодике, прво приказан процес укључивања простора Пусте реке, Горње и Доње Јабланице у структуру Српске Православне Цркве. Приказан је и анализиран процес његовог црквено-административног уобличавања и измена у парохијској, структури парохијских храмова и образовној структури, као и структури порекла свештенства, у хронолошким границама рада. ► *Кључне речи:* историја Српске Цркве, Нишка епархија, Топлица, Јабланица, Стара Србија.

**1. ФОРМИРАЊЕ ПОПУЛАЦИОНЕ, ПАРОХИЈСКЕ И СВЕШТЕНИЧКЕ СТРУКТУРЕ
НА ТЕРИТОРИЈИ ЈАБЛАНИЧКОГ СРЕЗА 1879–1890. ГОДИНЕ**

Чланом 78. *Привременог закона о уређењу ослобођених њредела* од 15. јануара 1878. сви православни верници у крајевима ослобођеним 1877–1878. који су се у том тренутку налазили под контролом српских власти стављени су под духовну власт београдског митрополита, односно укључени у састав православне цркве у Кнежевини Србији. Неколико месеци касније, октобра 1878. и одлуком Архијерејског сабора новоослобођени крајеви

* Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-33/2026-03/200163).

укључени су у састав православне цркве у Србији. Коначно, фебруара 1879. егзархијски нишки митрополит Виктор Чолаков, који је остао у Нишу, кнежевим указом признат је за митрополита Српске Цркве у затеченом звању и власти.

Територијално уобличавање црквене административне поделе у ново-ослобођеним областима трајало је до краја 1881. године. Након одласка митрополита Јевстатија Димитракијева у Бугарску у лето 1878. године, његова Нишевска (пиротска) епархија је након краћег периода административне управе припојена Нишкој, док је највећи део северних делова Скопске епархије који су припали Србији, накратко, до одлуке Архијерејског сабора и њене потврде од стране владе новембра 1881. године, био организован у оквиру Врањске епархије, која се налазила под управом администратора. Децембра 1881. формирањем Врањског протопрезвитерата у границама дотадашње истоимене епархије и његовог припајања Нишкој епархији и коначно је укупна територија новоослобођених крајева уоквирана у границе Нишке митрополије. Према српским црквеним законима и устаљеној пракси, црквена административна подела преклопила се са државном, те су се границе протопрезвитерата готово потпуно подудариле са границама четири округа формирана Законом од 29. децембра 1878. године – Нишким, Топличким, Пиротским и Врањским. Постављањем окружних протојереја топличког и пиротског марта 1879. и, коначно, врањског децембра 1881. године, окончан је процес формирање структуре протопрезвитерата у Нишкој епархији. Они су се, са ретким изузецима парохија на рубовима протопрезвитерата, готово у потпуности поклапали са окружним границама.¹

Кнежевим Указом *о одређењу њросѣора и ѣраница окрузима и срезовима, и месѣа за среске канцеларије у ослобођеном и ѣприсаједињеном Србији земљиниѣу, докле се међународно нова ѣраница ѣоѣѣуно не обележи* од 18. фебруара 1879. новообразовани Топлички округ подељен је на срезове

¹ Далибор Мидић, *Историја Православне епархије нишке* (Ниш: Православна епархија нишка, 2019), 125–126; Владимир Вучковић, *Организација Српске православне цркве у новим крајевима Кнежевине Србије љосле Берлинског конгреса* (Пирот: Рi-press, 2007), 124–126, 130–134, 140–141, 161–162, 166, 169–170; Урош Шешум, Мирослав Радивојевић, „Мирско свештенство Лесковачког намесништва 1879–1915“, *Лесковачки зборник* 61 (2021): 70–73; Јелена Радосављевић, „Нишавска митрополија од ослобођења од османске власти до Берлинског конгреса“, in *Од ѣурске касабе до модерног ѣрада, ѣреко Берлина и Версаја*, ур. Милош Јагодић (Пирот: Историјски архив, 2018), 111–114; иста, *Кнежевина Србија и Бујарска егзархија 1870–1878*, докторска дисертација (Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2020), 308–323; Жарко Илић, „Врањска епархија и Врањски протопрезвитерат (1878–1890/1892)“, in *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић (Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025), 336–340.

Добрички, Прокупачки, Косанички и Јабланички, а Врањски на Пољанички, Пчињски и Масурички.²

Територија обухваћена Јабланичким срезом, првобитно са 58 сеоских насеља, захватала је географски простор дела Доње Јабланице, Горњу Јабланицу и Пусту реку. Последње две области биле су пре ослобођења доминантно насељене арбанашким становништвом, које се, са изузетком енклаве од седам села око Сијарине, иселило дубље у Османско царство још током ратних операција. Током ратова 1876–1878. Арбанаси из крајева у близини доратне границе формирали су башибозучке, нерегуларне јединице и пружали жилав отпор српској војсци 1877/1878. године. Суочена са немогућношћу да се одржи пред српском војском, башибозучка милиција је у повлачење на простор под контролом Османског царства водила и породице. Срби су, осим што су у мањини живели у појединим пусто-речким селима, компактно, готово без примеса арбанашких становника, насељавали Доњу Јабланицу, те ток реке Јабланице, од Лебана и Бошњаца до Лесковца.³

Усељенички талас српског становништва у опустела арбанашка села у Топличком округу, те и у Јабланичком срезу, у његов југоисточни део, отпочео је убрзо по завршетку ратних операција. Током 1878. и 1879. на простор среза се уселило 711 породица, највећим делом из Црне Траве, са Власине и из околине Лесковца, односно са простора доцнијег Врањског округа, те Лесковачког и Власотиначког среза Нишког округа, и из пограничних делова Османског царства, махом из Гњиланске казе и остатака Врањске казе, која је остала под османском влашћу и убрзо реорганизована и преименована у Прешевску казу. Мали број досељеника 1878–1879. дошао је из Црне Горе и Херцеговине, а из предратних граница Србије, малобројни досељеници дошли су из околине Књажевца. Најмањи број усељеника дошао је из Бугарске, највише из околине Трна, одлучан да по разграничењу Бугарске и Србије настави живот у потоњој земљи.⁴

² *Зборник закона и уредаба изданих у Књажесћиву Србије од 1. новембра 1878. до 6. маја 1879. године*, књ. 34 (Београд: Државна штампарија, 1879), 196–208.

³ За етничку слику овог простора уочи ослобођења видети: Добросав Туровић, *Горња Јабланица кроз историју* (Београд: Завичајно удружење „Горња Јабланица“, 2002), 78–89; Видосава Николић-Стојанчевић, *Лесковац и ослобођени њедели Србије 1877–1878. године* (Лесковац: Народни музеј, 1975), 100–105; Јован Јовановић, „Пуста Река. Антропогеографска и социолошка истраживања. Други (посебни део)“, in *Корени. Српске земље – Насеља, њихово становништво и обичаји*, књ. 40, *Јабланица и Пуста Река*, прир. Борисав Челиковић (Београд: Службени гласник – САНУ, 2019), 600–606; Милан Савић, „Насеља и становништво Топлице уочи ослобођења 1878“, in *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић (Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025), 102, 123.

⁴ Стихијско усељавање житеља простора потоњег Врањског округа и Лесковачког среза 1878–1879. највећим делом је било усмерено на простор потоњег Јабланичког среза, будући

Досељавање појединаца, породица, мањих и већих група досељеника и добеглица наставило се у наредним годинама и деценијама, из Прешевске казе, са Косова и Косовског Поморавља, Метохије, Херцеговине, јужних делова Аустро-Угарске и нарочито из Црне Горе. Имиграција је довела не само до насељавања највећег, иначе приличног броја затечених опустелих насеља, већ и до формирања сасвим нових, колонистичких. Удео црногорских досељеника у становништву Јабланичког среза био је приличан крајем XIX века, а до 1912. постали су највећа појединачна популациона група у срезу. До 1897. у срез се уселило укупно 836 црногорских фамилија, од којих се тек 195 вратило у Црну Гору или се раселило ван Јабланичког среза. Највећи број њих населио се 1889. у великом усељеничком таласу Црногораца у Србију, који је обухватио 1081 породицу, са укупно 7325 чланова. Нови талас досељеника из Црне Горе у Топлички округ и Јабланички срез, тада у Врањском округу, пристигао је између 1904. и 1906. године. Најмање половина, од 500 до 600 породица из Црне Горе, од око између 5000–5500 чланова, колико је укупно бројала усељеничка група 1904–1906. године, нашла је тада нови завичај у Јабланичком срезу.

Црногорци су компактно насељавали углавном села и засеоке који су опустели одсељавањем Арбанаса, уз државну границу, али и формирали неколико нових – Савинац (1889), Дамњановац (пре 1891), Обилић (1891–1892), Зоровац (1904), Дубраву (1904), Нови Ђуровац (1906). Око стотину породица населило се 1887–1888. у Јабланички срез и из тадашње јужне Угарске, Срема и Баната, и формирало потпуно ново насеље – Косанчић. Добеглице из Османског царства, из Старе Србије, пристизале су константно, у мањим и већим групама, почевши од 1878. године, али, изузев Сувог Поља у Пустој Реци, углавном нису заснивале нова насеља, већ су се претежно појединачно насељавале у постојећа.⁵

Раст броја православних насеља и становника од 1878/1879. утицао је и на парохијску структуру, као структуру свештенства, у Јабланичком срезу. Према шематизму Кнежевине Србије из 1880. на територији среза

да је земља била плодна, а да су бројна села била напуштена одласком Арбанаса. У већини њих за Арбанасима су остале куће и економске зграде: Туровић, *Горња Јабланица*, 179–180; Видосава Николић-Стојанчевић, „Насељавање Врањанаца, Лесковчана и Власинаца у Топличком округу после ослобођења 1878. године“, *Лесковачки зборник* 9 (1969): 225–230, 241–247; Милош Јагодић, „Насељавање Топличког округа 1878–1879. године“, *Годишњак за друштвену историју* 7-1 (2000): 52–56; Милош Луковић, „Миграције из Црне Горе у Јужну Србију (Топлички и Врањски округ) у раздобљу 1878–1912“, in *Корени. Српске земље – Насеља, порекло становништва и обичаји*, књ. 40, *Јабланица и Пуста Река*, прир. Борисав Челиковић (Београд: Службени гласник – САНУ, 2019), 11–41.

⁵ Туровић, *Горња Јабланица*, 128–130; Милорад Васовић, „Неколико података о инверсним миграцијама у Србији“, *Зборник Мајнице српске, серија природних наука* 7 (1954): 74–79; Јовановић, „Пуста Река“, 606; Луковић, „Миграције из Црне Горе“, 42–43, 55–68, 70–71.

постојало је 1879. свега шест парохија: бошњачка, лебанска, слишанска, прекопчеличка, бојничка и житнопоточка. Године 1881. формирана је и шеста, ћеновачка, али је већ 1883. престала да постоји. Пароси парохија са седиштем у Бошњацу и Лебану, браћа свештеници Трајко и Профир Поповић, родом су били из Турековца у Доњој Јабланици, села које је тада припадало Лесковачком срезу, и дошли су пратећи усељеничке групе из јужног Поморавља 1878–1879, док је слишански парох Глигорије био родом из села Црвене Јабуке код Црне Траве, извесно такође досељеник. Уколико је прекопчелички парох у периоду 1879–1880. Јован Поповић иста личност са оном која је 1881–1882. била ћеновачки парох, а доцније свештеник у оставци и бучуметски парох, ради се о свештенику пребегу из села Шајинце у Прешевској кази. Пошто порекло Ђорђа Стаменковића, пароха бојничког (1879–1881) и ћеновачког (1882), као и Станислава Димитријевића, житнопоточног пароха (1879–1882), није могуће утврдити, може се са сигурношћу рећи да су три од шест, у краћем периоду седам, пароха у срезу били досељеници са простора ослобођених 1878. године.

До 1886. дошло је до промене у броју парохија, нестанком ћеновачке (1881–1883), формирањем потпуно нове, стубалске парохије и издвајањем Житнопоточке општине из састава Јабланичког среза. Парох Прекопчелице постао је 1882. Петар Цветковић, свештеник родом из села Калне код Власотинца, а бојнички 1881. Радисав Луковић, богослов Другог одељења Београдске богословије родом из села Ивања код Новог Пазара, који је пре рукоположења кратко био учитељ у Османском царству, а по ратовима писар Нишке конзисторије. Нова парохија са центром у селу Стубли формирана је око 1883. године, а њу је прво попунио у Србију из Османског царства добегли свештеник Марко Јовановић, родом из Штавља код Сјенице, по чијем је одласку на куршумлијску пархију наредне, 1884. године нови стубалски парох постао свештеник Радосав Стефановић родом из Малог Ђурђевика у Пећкој кази. Последњи је у околину Медвеђе 1883. добегао заједно са око 150 породица из Пећке казе. Крајем 1886. Житнопоточка општина, која је обухватала села Житни Поток, Злату, Кожинце и Статовац, одузета је од Јабланичког и придодата Прокупачком срезу. Од 1883. до септембра 1885. упражњену житнопоточку парохију опслуживао је предајански свештеник, приватно описмењени поп Стеван Петровић Поповић, родом из Џепа код Владичиног Хана. На његово место дошао је Младен Поповић, такође из Џепа, свршени београдски богослов.⁶

⁶ *Календар са шемајизмом Књажевства Србије* (Београд: Државна штампарија, 1880), 158; *истио*, 1881, 196; *истио*, 1882, 82; *истио*, 1883, 90; *истио*, 1884, 77; *истио*, 1885, 91; *истио*, 1886, 95; *Глас, црквени календар са шемајизмом Нишке епархије за 1900. годину*, 106–107; Туровић, „Горња Јабланица“, 158; Урош Шешум, „Свештенство Топлице и Топличког протопрезвитерата 1878–1885“, in *Зборник радова. III научни скуп „Српска Православна Црква: изазови и*

Због потребе усаглашавања важећим црквеним законима парохијске структуре и величине парохија у Нишкој епархији по одлукама Архиепископског сабора вршена је у два наврата, 1884. и 1887. године, опсежна регулација парохија. У случају Топличког протопрезвитерата, у чији састав су улазиле јабланичке парохије, као у усељеничкој области, регулације су пре свега биле нужне због перманентног мењања броја верника по парохијама услед константног усељавања. На територији Јабланичког среза регулисане су 1884. четири парохије, док су слишанска, житнопоточка и прекопчеличка остале у истом опсегу. У сасатаву лебанске након регулације нашла су се села Лебане, Шилово, Шумане, Кривача, Велико Војловце, Ждеглово, (Доње) Врановце, Лугаре, Коњино, Поповце и Гргуровце, са укупно 312 домова; бошњачке – Бошњаце, Пертате, Тогачевце, Цековица, Мала Војловица и Ћеновац, са укупно 236 домова; бојничке – Ђинђуша, Лапотинце, Бојник, Драговац, Придворица, Кацабаћ, Пуковац, Плавце, Граница, Црквица, Каменица, Студла, са укупно 292 дома; медвеђске (преименована стубалска) – Медвеђа, Петриље, Реткоцер, Маћедонце, Туларе, Мркоње, Чокотин, Равна Бања, Боровац, Негосавље, Црни Врх, Студла, са укупно 155 домова. Слишанска и прекопчеличка парохија овом приликом нису регулисане, али је формирана нова, привремено упражњена, клајићка, која је, поред села Клајића, обухватала и Бувце и (Горње) Врановце, скупа 258 домова.

Изузев бојничке, регулацијом из 1887. обухваћене су све остале парохије у Јабланичком срезу. Из лебанска су издвојена два села и уступљена бошњачкој, као и једно у корист прекопчеличке, те је лебанска бројала 310, а бошњачка 291 дом. Прекопчеличка, која је новом регулацијом добила 290 домова, обухватила је Прекопчелицу, Секидол, Мијајлицу, Свињарицу, Штулац, Лалиновац, Рујковац, Бучумет, Гегљу, Радиновац и Кривачу; медвеђска (стубалска), од 146 домова – Медвеђу, Маћедонце, Црни Врх, Негосавље, Газдаре и Пусто Шилово; клајићка, од 156 домова – Клајић, Бувце, Рафуну, Лапаштицу, Ђулекар, Дрводеље, Равну Бању и Боровац; слишанска, од 291 дома – Брестовац, Мајковац, Речицу, Славник, Вујаново, Оране, Слишане, Ивање, Магаш, Ображду, Лозане, Турјане и Боринце. Образована је и нова парохија – реткоцера. Она је обухватила 181 дом села Гајтана, Студле, Чокотина, Петриља, Браине, Губавца, Пороштице, Мркоња, Тулара, Реткоцера, Прпора и Богуновца. Остала села са простора среза, која у списку парохија нису обухваћена, опслуживали су или суседни пароси или нису била насељена.⁷

искушења кроз историју“, гл. ур. Светозар Бошков (Нови Сад: Центар за историјска истраживања, Филозофски факултет – Бачка Паланка: Српска православна Црквена општина – Београд: Институт за савремену историју, 2023), 160, 162–165.

⁷ Парохијску структуру Нишке епархије мимо простора Топличког округа карактерисао је превелики број парохијских свештеника и с тим у вези многобројност парохија са вео-

Досељавање Срба из Црне Горе и јужне Угарске до краја 1889. и почетка 1890. увећало је број православних верника, те су на територији Јабланичког среза формиране три нове парохије, косанчићка, за досељенике из Аустро-Угарске, и сијаринска и туларска, за досељене Црногорце. Број парохија на простору Јабланичког среза се од 1879. услед усељавања, регулација, издвајања Житнопоточке општине и других разлога мењао, али је константно растао, те се до почетка 1890. попео на једанаест.

Структура порекла и образовања јабланичких парохијских свештеника 1890. представљала је последицу усељеничког процеса, тежње црквених власти да на парохије у новим крајевима поставе што више богословски образованих свештеника, те и невољности свршених богослова да приме службу у сиромашним и небезбедним пограничним крајевима. Тројица свештеника родом из новоослобођених крајева, бошњачки, лебански и слишански, Трајко и Профир Поповић и Глигорије Стојковић, завршили су пре ослобођења мање или више формалне основне школе у завичају, док прекопчелички парох Петар Цветковић није имао никакво формално образовање. Формално образовани нису били ни двојица пароха Студле (Медвеђе), пребези из Османског царства, Марко Јовановић и Радосав Стевановић, као ни Јован Поповић из Шаинца, који је 1887. попунио реткоцерску парохију. Поменуте године на клајићку парохију дошао је Стојан Поповић, тек рукоположени призренски богослов родом из Кормиљана или Каменице код Ђиладана. Његовим доласком дојнички парох Луковић престао је бити једини богословски образовани свештеник на територији среза.

Установљење три нове парохије и постављање три нова пароха усложнили су структуру порекла и образовања свештенства у срезу. Туларски

ма малим бројем домова, уз истовремено постојање оних које су имале несразмерно велики број и верника и домова. Нишки епископи су стрпљиво, кроз регулације и друге мере, усаглашавали затечено стање на терену епархије трудећи се да ставе у склад број пароха и величину парохија са црквеним законодавством Србије и стањем у епархијама Србије пре проширења граница. За разлику од осталих округа чије су територије ослобођене 1877–1878. године, на простору Топличког округа пре ослобођења било је веома мало свештеника, чак и недовољно за потребе староседелачког становништва. Парохијска структура у Топлици, Пустој реци и Јабланици стварала се у првим годинама по ослобођењу прилично стихијски и била је условљена доласком и одабиром места становања свештеника пребегла, рукополагањем богослова-добровољаца из ратова 1876–1878. и усељеничким таласима. Црквене власти су биле приморане да дозвољавају такву изградњу парохијске структуре у прво време, али је због константних промена број свештеника и верника она током времена регулисала у складу са законским прописима. ДАС, МПС-Ц, 1885, Ф. 5, ред 95; ДАС, МПС-Ц, 1887, Ф. 4, ред 59; Урош Шешум, Мирослав Радивојевић, „Мирско свештенство Лесковачког намесништва 1879–1915“, *Лесковачки зборник* 6 (2021): 73–74; Шешум, „Свештенство Топлице“, 158; Илић, „Врањска епархија“, 340–352; Мирослав Радивојевић, „Мирско свештенство Нишког прото-презвитерата и намесништва 1881–1915“, in *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић (Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025), 374–75.

парох Васо Вукићевић из Ријеке Црнојевића завршио је нижу гимназију у Црној Гори, а сијарински Петар Поповић из Брезовице код Пљеваља основну школу, док је косанчићки Стеван Поповић, родом из села Градње у Врањском округу, свршио Београдску богословију.⁸

Године 1890. петорица пароха у Јабланичком срезу било је родом са територија ослобођених 1877/1878. године, четворица из Старе Србије (Метохије, Прешевске казе, околине Новог Пазара и Ђиладана) и по један из Црне Горе и Старе Херцеговине. Четворица су завршила основну школу, тројица богословију, тројица нису била формално образована, док је један свршио нижу гимназију.

Парохијску структуру дуго није одређивала храмовна, јер су на територији Јабланичког среза ослобођење дочекале две активне цркве – Свете Петке у Бошњацу из прве половине XIX века и Светог Николе у Прекопчелици, обновљене на старим темељима 1873. године. Поред њих, целе и минимално оштећене, али ван службе, биле су и цркве у селима Ображди и Космачи. Ображданска црква Свете Тројице обновљена је 1884, али освештана годину или две доцније, док је храм Светог Вознесенија Господњег у Медвеђи подигнут 1887. године. Пре обнове и освешћења цркве у Ображди парохијски храм лебанске и бошњачке парохије била је црква у Бошњацу, а прекопчеличке, бојничке, стубалске и слишанске – прекопчеличка црква. Године 1885. у ображданском храму служили су пароси слишански и стубалски, у прекопчеличком бојнички и прекопчелички, а бошњачки и лебански у бошњачком. Године 1887, пре изградње цркве у Медвеђи, као парохијски храм нове кљајићке парохије одређена је црква у Бошњацу, а реткоцерске црква у Ображди.⁹

2. ЈАБЛАНИЧКО АРХИЈЕРЕЈСКО НАМЕСНИШТВО 1891/1892–1914. ГОДИНЕ

Законом о административној подели Краљевине Србије од 17. марта 1890. у састав Топличког округа из дотадашњег, укинутог Нишког, ушао је град Ниш са Нишким и Заплањским срезом. Из састава дотадашњег Топличког округа истим законом искључен је Јабланички срез и припојен Врањском округу.¹⁰ *Закон о црквеним власицима источно-православне вере у Краљевини Србији* од 9. маја 1890. предвиђао је да се црквена административна подела преклопи са преуређеном државном, те су, као што је и до тада био

⁸ ДАС, МПС-Ц 1899, Ф. 6, ред 73; *Глас, црквени шемајизам*, 101–103; *Весник Српске цркве*, 1890, 186; Шешум, „Свештенство Топлице“, 161–165.

⁹ ДАС, МПС-Ц, 1886, Ф. 4, ред 122; исто, 1886, Ф. 5, ред 199; исто, 1889, Ф. 3, ред 226; Туровић, *Горња Јабланица*, 173–176.

¹⁰ *Закон о административној подели Краљевине Србије* (Београд: Државна штампарија, 1890), 7–8, 35–39.

случај, и према њему окрузи имали да се поклопе са окружним протопрезвитератима, али и да се у границама сваког среза у коме се налазило више од десет парохијских свештеника формира архијерејско намесништво. У случају централних срезова у окрузима формирање намесништвава законом није предвиђено, већ је прописано да се њихове парохије нађу под непосредном духовном влашћу окружног протопрезвитера, као територијалне јединице црквене администрације, протопрезвитерати у ужем смислу. Закон је прописивао и да се парохије оних срезова чији је број парохијских свештеника био испод законом предвиђеног минимума довољног за формирање намесништва припоје једном од суседних намесништвава, при чему је одлука о томе коме ће намесништву недовољно бројне парохије једног среза припојити остављена на вољу архијереју и духовном суду епархије, али је она морала да се донесе у сагласности са окружним одбором. Од парохија срезова који су се налазили на неприступачном терену по одлуци и сагласју горепомнутих институција могло се формирати засебно намесништво чак и ако би их било мање од десет.¹¹

Пошто је Јабланички срез *Законом о административној подели* припојен Врањском округу, према слову *Закона о црквеним власћима*, искључен је из Топличког протопрезвитерата и припојен Врањском. Иако се број парохија у оквиру територије среза непосредно пред усвајање два закона увећао на једанаест (а било је потребно најмање десет парохија за формирање намесништва), Јабланичко архијерејско намесништво у оквирима Врањског протопрезвитерата није формирано одмах, као ни намесништва у оквирима других срезова Врањског округа, у његовим границама пре административне промене. Јабланичко архијерејско намесништво је формирано током 1891. године, док се процедура потврде намесника чекала до пролећа 1892. године. У складу са новим црквеним законом среско месно свештенство је бирало и једногласно изабрало бојничког пароха Радисава Луковића за јабланичког архијерејског намесника пре 28. децембра 1891, када је нишки епископ Јероним донео одлуку о потврђивању овог избора и Луковићевом постављењу на намеснички положај. Министарство просвете и црквених дела потом је 15. марта 1892. упутило на процену ову епископску одлуку Архијерејском сабору, који ју је оставио у снази, јер је Луковић испуњавао све услове. Био је примерног владања и завршио је богословију.¹²

Непосредно пре или након доношења два закона, током 1890. у Јабланичком срезу формирана је издвајањем већ насељених села из суседних парохија и новоформираних насеља парохија доњокоњувачка, од 251 дома. Њен парох постао је 1890. свештеник Спасоје Базовић, досељен годину

¹¹ *Закон о црквеним власћима источно-православне вере у Краљевини Србији* (Београд: Државна штампарија, 1890), 2–4, 17–21.

¹² *Весник Српске цркве*, 1892, 1121.

дана раније из Мораче, свакако са осталим црногорским усељеницима. Парохију су првобитно чинила села Доње и Горње Коњувце, Црквице, Злата, Речица, Брестовац и Славник. Већ 1892. обновом старе црквине у Доњем Коњувцу парохија је стекла и парохијски храм Светих апостола Петра и Павла.¹³ Туларска парохија је првобитно обухватала пола домова Реткоцера и све домове села и заселака Тулара, Брезе, Кривог Дрвета, Браине, Мркоња, Медведца и Губавца, а сијаринска домове села и заселака Равне Бање, Сијарине, Дамњановца, Шаића, Свирца, Старе Бање, Боровца, Врапца, Синановца и Мамуловца.¹⁴

Због интензивног усељавања и формирања три нове парохије на предлог митрополита нишког Инокентија Павловића Архијерејски сабор је крајем 1895. усвојио нову регулацију парохија у Јабланичком архијерејском намесништву. Митрополит је, по свему судећи, тежио да величину парохија што више усклади са одредбама *Закона о уређењу свешћеничкој сѣћања* из 1883. године, према коме парохија није могла имати мање од 300 и више од 400 домова.¹⁵ Стога је у циљу увећања броја домова осталих парохија 1895. укинута реткоцерска и формирана потпуно нова – бучуметска парохија, око те године обновљене цркве Светих апостола Петра и Павла у Бучумету, која задуго није била освећена.¹⁶

Према регулацији, туларској парохији, која је до тада имала 189 домова, додато је из укинуте реткоцерске свега 113 домова села Тулара, Реткоцера, Прпора, Браине, Пороштице, Мркоња и Чокетина, те је бројла 302 дома. Медвеђској је додат 51 дом села Стубле, а од ње одузето у корист сијаринске 10 домова Боровца, те је обухватила 280 домова. Сијаринска је од реткоцерске добила 31 дом Петриља и Богуновца и дошла на 232 дома. Нова бучуметска укључила је 104 дома села Гајтана из укинуте реткоцерске, као и 80 и 120 домова Рујковца и Бучумета из прекопчеличке парохије, те је нова парохија убрајала свега 304 дома. „Оштећена“ прекопчеличка парохија добила је заузврат 44 дома Шилова из лебанске, те је убудуће, уместо 400, бројала 364 дома. Доњокоњувачка парохија добила је новоосновано црногорско насеље Савинац од 22 дома из бојничке, те је доњокоњувачка

¹³ Према *Списку свешћеника епархије нишке са сѣране дошавших из 1899*, Базовић је дошао у Србију 1889. из Мораче, а парохију добио 1890; од образовања је имао завршену основну школу. Према шематизму Нишке епархије из 1900. приватно се образовао, а рукоположен је 1863. године. Биће да је основна школа забележена у списку, заправо, била манастирска подука, те ће се његово образовање третирати као приватно описмењавање. ДАС, МПС-Ц, 1899, Ф. 6, ред 73; Михаило Јовановић, *Православна српска црква у Краљевини Србији* (Београд: Државна штампарија, 1895), 150; *Глас, црквени шемаџизам*, 101.

¹⁴ Јовановић, *Православна српска црква*, 149.

¹⁵ *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији изданих од 20 јула 1882 до 19 фебруара 1883 године*, књ. 38 (Београд: Државна штампарија, 1883), 247–252.

¹⁶ Туровић, *Горња Јабланица*, 174; *Весник Српске цркве*, 1896, 164.

бројала 273, а бојничка 375 домова. Косанчићка, клајићка, бошњачка и слишанска парохија остале су на истом броју домова – 382, 294, 335 и 316.¹⁷

Уз регулацију парохија до претпоследње године XIX века дошло је до промена и у припадности парохија парохијским храмовима, као и до персоналних измена на парохијама. Лебанска парохија упражњена је 1894. највероватније смрћу дотадашњег пароха Профира Поповића, те је на њу те године прешао медвеђски парох Радосав Стефановић, док је на парохију Медвеђе дошао приватно описмењени свештеник Михаило Поповић, родом из Брезовице код Гусиња.¹⁸ У бошњачкој цркви 1894. служили су пароси бошњачки и лебански, док је у прекопчеличком храму, уз прекопчеличког и бојничког, имао да служи и клајићки парох. Новој медвеђској цркви припале су парохије медвеђска, сијаринска, туларска и реткоцерска до свог укинућа, а доцније и бучуметска, све до освећења цркве у центру последње парохије. Храм доњокоњувачке парохије био је нови храм у средишту парохије, док је слишанска потпадала под ображдански храм. Косанчићки парох служио је при цркви Свете Параскеве у селу Кутлешу.¹⁹ До 1899. дошло је до промена у припадности парохија храмовима. Косанчићки парох служио је од 1897. при новоподигнутој цркви Светог Саве у Горњем Бријању у Лесковачком срезу и намесништву, клајићки при новообновљеном храму Светог Пантелејмона у Рафуни, селу у оквиру парохије, док је бучуметски освећењем цркве у средишту парохије самостално служио у њој.²⁰ Године 1899. изграђена је црква Светог архангела Гаврила у Придворици, у бојничкој парохији, освећена 1901, исте године у којој је посвећена и рафунска и бојничка црква. Године 1903. освећена је претходне године озидана црква у Тулару, а 1908. освећене су и новоподигнуте цркве у Бублици, Шуману и Гајтану, те и доњокоњувачка црква, изграђена шеснаест година раније. То се наравно одразило на опредељеност парохија парохијским храмовима.²¹ Као што ће наредно излагање показати, подизање цркве у Гајтану, уз пораст становништва досељавањем довешће до образовања нове, гајтанске парохије.

Године 1899/1900, на почетку периода живих промена у парохијској и храмовној структури и све учесталијих персоналних измена на парохијама Јабланичко архиепископско намесништво имало је следећу структуру образовања и порекла свештенства:

¹⁷ *Весник Српске цркве*, 1896, 164.

¹⁸ ДАС, МПС-Ц, 1899, Ф. 6, ред 73; Шешум, Радивојевић, „Мирско свештенство“, 84; *Глас, црквени шемајизам*, 103.

¹⁹ Јовановић, *Православна српска црква*, 144, 147–150.

²⁰ *Глас, црквени шемајизам*, 100–103.

²¹ Милан Живковић, „Светозар Костић, архиепископски намесник Среза јабланичког (1925–1949)“, *Пешчаник: часопис за историографију, архивистику и друштвене науке* 21–22 (2021): 109; Јовановић, „Пуста Река“, 676–677; Туровић, *Горња Јабланица*, 174–176; *Гласник Православне цркве у Краљевини Србији*, 1902, 607; *Глас Епархије нишке*, 1908, 536–38.

Табела 1: *Структура порекла и образовања свештеника
Јабланичкој намесништва 1899. године*

	Парохија	Парох	Порекло	Образовање
1.	Бојничка	Радисав Луковић (намесник)	Стара Србија	Београдска богословија
2.	Лебанска	Радисав Стефановић	Стара Србија	Без формалног образовања
3.	Бошњачка	Трајко Поповић	Новоослобођени крајеви	Основна школа
4.	Бучуметска	Јован Поповић	Стара Србија	Без формалног образовања
5.	Прекопчеличка	Петар Цветковић	Новоослобођени крајеви	Без формалног образовања
6.	Слишанска	Глигорије Стојковић	Новоослобођени крајеви	Основна школа
7.	Медвеђска	Михаило Поповић	Стара Србија	Без формалног образовања
8.	Клајићка	Стојан Поповић	Стара Србија	Призренска богословија
9.	Туларска	Васа Вукићевић	Црна Гора	Нижа гимназија
10.	Сијаринска	Петар Поповић	Стара Херцеговина	Основна школа
11.	Доњокоњувачка	Спасоје Базовић	Црна Гора	Без формалног образовања
12.	Косанчићка	Стеван Поповић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија

Статистика показује да су добеглице из Старе Србије 1899. представља-
ле појединачно највећу групу парохијског свештенства према пореклу.
Укупно је пет свештеника било родом из Старе Србије и један из Старе

Херцеговине, односно шесторица њих добегла су из Косовског вилајета. Четворица пароха били су родом из крајева ослобођених 1877/1878, с тим што су двојица сигурно били део миграционог таласа унутар новоослобођених крајева непосредно по ослобођењу. Двојица свештеника из Црне Горе и један из Старе Херцеговине били су део пресељеничке групе Црногораца 1889. и били су пароси црногорских досељеника. Иако су црквени прописи налагали да свештеници имају завршену богословију, затечена лоша образовна структура свештенства у новоослобођеним крајевима налагала је да се фактичко стање прихвати. Добегавање или досељавање свештеника из Старе Србије или Црне Горе, махом тек описмењених или оскудно образованих, с једне, и ретко одлучивање мештана да се богословски образују, с друге стране, онемогућавали су до почетка XX века систематско и континуирано дугорочно усклађивање образовне структуре у Јабланичком намесништву са црквеним прописима. Од дванаест свештеника у намесништву 1899. године, само су тројица били богослови, од којих су двојица били добеглице из Старе Србије. Један је завршио нижу гимназију, тројица мање или више формалне основне школе, док су петорица „приватно учени“, односно били су тек оспособљени за читање, писање и вршење обреда.

Слично као и у Топличком протопрезвитерату, чији је Јабланичко намесништво било део до 1890. године, и у њему је било тешко очекивати брзу промену образовне структуре свештенства набоље због добегавања и досељавања свештеника који махом нису били образовани, а за разлику од школованих нису се могли надати богатијим и безбеднијим парохијама у старим границама. Нису неважни факти да ослобођење на простору намесништва није затекло ниједног свештеника, да је успостављање парохијске структуре био процес повезан са усељавањем, као и да се радило о немирном граничном подручју, често суоченом са албанским прекограничним упадима. Због тога су, у недостатку богослова из оквира старих граница или житеља новоослобођених крајева спремних да приме небезбедне парохије, необразовани свештеници избеглице и досељеници прихватани за парохе као нужни избор. Парохијска структура била је основни предуслов за функционисање верског живота, док се образовна структура парохијског свештенства кроз време могла поправљати.

Нишки епископ Никанор Ружичић је приликом канонске визитације своје епархије 1899. поставио темељ процеса који је водио ка смени свих необразованих свештеника образованим, пре свега онима који су имали богословску спрему. Будући да је и у осталим деловима Нишке епархије образовна структура свештенства била слична, ако не и лошија, епископ је напустио да процес измене образовне структуре клира у целој епархији отпочне постављањем младих свештеника богослова за капелане, свештенике помоћнике, старим, неуким свештеницима. На тај начин би се испоштовали

стари свештеници, били би остављени на положају и сачували би приходе, али би паства с временом добила у потпуности богословски образован клир, а капелани би поред богословског знања стекли свештеничко искуство и везали се за парохије. Током поменуте визитације епископ је поставио два-наест капелана у епархији, од којих једног и у Јабланичком намесништву.²² Нишки владика на томе није стао. Већ септембра 1901. молио је Министарство просвете и црквених дела да нареди пријемној комисији Београдске богословије да поведе рачуна о потребама епархија за свршеним богословима и да убудуће првенство даје кандидатима из оних које немају довољно свештеника богослова. Епископ је молио Министарство да се нареди комисији да од 45 предвиђених места за новоуписане 20 остави за кандидате из његове епархије. Навео је да свештеника клирика није имао, јер свршени богослови родом из других епархија без нужде нису хтели да напуштају ни округе у којима су рођени, а камоли епархију под коју је тај округ потпадао. Свршени клирици из других епархија нарочито су избегавали Нишку епархију, а посебно њене пограничне парохије.²³

Вероватно због болести или немоћи намесника Луковића још 1899/1900. вршилац дужности јабланичког архијерејског намесника постао је лесковачки намесник Стеван Комненовић. Луковић је изгледа са тешкоћом обављао и службу пароха, те су он и његова бојничка парохија добили 1899. капелана,²⁴ Михаила Ђ. Игњатовић, свршеног београдског богослова, свештеничког сина родом из Пирота. Он се на капеланији није дуго задржао, само до 1901. године, када је постао привремени суботиначки парох у Алексиначком срезу, потврђујући тврдњу епископа Никанора о непопуларности парохија на граници.²⁵ На Игњатовићево место марта 1901. дошао је Милоје Петковић, мештанин, београдски богослов, родом из села Лапотинца. Петковић је пре рукоположења 1900. накратко, као ђакон, био практикант Нишког духовног суда, а по рукоположењу, пре одласка у Бојник, био је нишки капелан. Образован и вешт у административним пословима, он је 1905. постао прво привремени, а 1909. и стални јабланички намесник, вршећи истовремено и дужност бојничког капелана све до јесени 1913. године.²⁶

²² Гласник Православне цркве, јун 1900, 16.

²³ ДАС, МПС-Ц, 1901, Ф. 5, ред 1.

²⁴ Луковић је био београдски богослов, солидно образован и способан администратор, те његов капелан, за разлику од других постављаних на размеђу векова у Нишкој епархији, није могао имати задатак да због неукости свог пароха води администрацију парохије и намесништва. Због тога је изнета претпоставка да се радило о физичкој спречености Луковића да у пуној мери обавља своје дужности.

²⁵ Календар са шемајизмом, 1900, 100; Шешум, Радивојевић, „Мирско свештенство“, 82; Весник Сръске цркве, 1901, 94.

²⁶ Радивојевић, „Мирско свештенство“, 382; Глас Епархије нишке, 1909, 557; Гласник Православне цркве, 15. 11. 1913, 1.

Лебанску парохију, на којој је до 1900. био Радосав Стефановић, попунио је те године син бошњачког пароха Трајка, свршени београдски богослов Василије Т. Поповић. Последњи је рукоположен августа 1898. и поста- вљен за привременог пароха стројковачког у Лесковачком намесништву, до повратка стројковачког свештеника Владимира Јосифовића са лечења. Пошто се потоњи није вратио на своју парохију након истека једногоди- шњег одсуства, епископ му је 1899. одузео парохију и именовао Васили- ја за сталног пароха стројковачког. Већ наредне године Василије је добио лебанску, некадашњу парохију свог стрица Профира. План или одлука о одласку Василија Т. Поповића са стројковачке парохије у завичај изазва- ла је три персоналне промене у Јабланичком намесништву. Медвеђски па- рох Михаило Поповић попунио је стројковачку, коју је Василије напустио, док је место првог у Медвеђи заузео некадашњи медвеђски парох Радосав Стефановић. Одласком последњег на стару парохију, лебанска је постала доступна Василију Поповићу. Исте, 1900. године доњокоњувачка парохија Спасоја Базовића постала је упражњена. Године 1901. на њу је дошао Јани- ћије Нађа Живковић, родом из Лесковца, свршени богослов Призренске богословије, који се доучавао и на Београдској богословији. Пре доласка у Јабланицу, од рукоположења 1900. Живковић је накратко био дејански па- рох, да би 1915. напустио доњокоњувачку парохију и прешао на винарачку у Лесковачком намесништву.²⁷ Услед горњих промена, на крају 1901. у на- месништву је шест свештеника од укупно 13 имало завршену богословију, три више него две године раније, док се број неформално образованих све- штеника смањио за два. Проценат богословски образованог свештенства 1903. дошао је на 50% ступањем на краткорочну, до годину дана, ђаконску службу у намесништву реткоцерског учитеља Светозара Костића, сврше- ног београдског богослова, родом из Лесковца.²⁸ Претпоследњег дана 1904. бучуметски парох Јован Поповић прешао је на упражњену клајићку, док је његову бившу парохију почетком марта 1905. попунио Жарко Трифу- новић, богослов Задарске богословије, родом из Батајнице у Срему. Ново- рукоположени призренски богослов, претходно учитељ у Старој Србији, потоњи четнички војвода Димитрије Димитријевић, родом из Ђаковице, крајем исте године попунио је упражњену сијаринску парохију. Још један

²⁷ *Календар са шемајтизмом*, 1900, 100, *истио*, 1901, 110; Шешум, Радивојевић, „Мирско свештенство“, 79, 84; Урош Шешум, „Успех Призренске богословије у стварању свештенич- ког и учитељског подмлатка у Старој Србији 1871–1896“, in *Призренска богословија: животи, мисија, дојринос: 150 година од оснивања (1871–2021)*. Зборник радова, гл. ур. Александра Но- ваков (Призрен: Епархија рашко-призренска, Српска православна богословија „Св. Кирила и Методија“ – Нови Сад: Матица српска, 2021), 227; *Глас Епархије нишке*, 1899, 22; *Весник Српске цркве*, 1901, 94.

²⁸ Шешум, Радивојевић, „Мирско свештенство“, 84; *Календар са шемајтизмом*, 1904, 108.

призренски богослов, Стојан Гвоздић, родом из села Кориља код Звечана, дошао је са парохије у Топличком протопрезвитерату последњег дана фебруара 1906. на службу медвеђског капелана, убрзо умировљеном свештенику Радосаву Стефановићу, док је Стојан Пауновић, београдски богослов, родом из Врања, у јулу постао капелан слишанске (ображданске парохије), на којој је остао само до пролећа наредне, 1907. године, када га је на капеланији сменио помињани Ђакон, а тада свештеник, накратко сурдулички капелан, Светозар Костић.²⁹

Године 1907. Јабланичко намесништво добило је нову парохију и пароха, пратећи, иако са закашњењем, административне промене. Наиме, јуна 1903. из састава Големоселске општине у Пољаничком срезу издвојена су села Оруглица, Равни Дел, Мелово и Гагинце, која су образовала Оругличку општину, која је указом од 5. августа 1904. припојена Јабланичком срезу.³⁰ Тек четири године касније оругличка парохија, која се извесно поклапала са општином, прешла је из састава Пољаничког намесништва у Јабланичко, заједно са 1905. именованим парохом Димитријем Атанасијевићем, добеглим свештеником из села Марганце у Прешевској кази, који је пре рукоположења у завичају стекао само основношколско образовање.³¹ Године 1908. по освећењу гајтанске цркве Светог Илије Јабланичко намесништво добило је и четрнаесту парохију, не рачунајући капеланије. Парох нове парохије, која је свакако настала не само услед изградње храма већ и услед насељавања нове групе Црногораца 1904–1906. године, накратко, до октобра 1908. био је помињани Стојан Пауновић, када је прешао на придворичку парохију у Топличком протопрезвитерату. Уместо богослова Пауновића, гајтански парох постао је истог месеца и године Петар Шаулић, свештеник досељеник из Жабљака у Црној Гори, са завршеном основном школом.³² Супротно гајтанском случају, на прекопчеличкој парохији дошло је 1908. до смене свештеника са основношколским образовањем свештеником богословом. Дугогодишњи прекопчелички парох Петар Цветковић и његов син, београдски богослов Харалампије, разменили су парохије, те је отац прешао на дотадашњу синовљеву богојевачку парохију у Лесковачком намесништву, а син на очеву.³³

²⁹ Стефановић је према кондуит листи из 1907. већ био свештеник у миру, Живковић, „Светозар Костић“, 109; ДАС, МПС-Ц, 1908, Ф. 11, ред 13; *Гласник Православне цркве*, 1905, 15, 281; *Календар са шемајизмом*, 1907, 115.

³⁰ *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1903. до краја исте године*, књ. 58 (Београд: Државна штампарија, 1905), 408; *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1904. до краја исте године*, књ. 59 (Београд: Државна штампарија, 1906), 460–461.

³¹ ДАС, МПС-Ц, 1908, Ф. 11, ред 13; *Гласник Православне цркве*, 1905, 187.

³² ДАС, МПС-Ц, 1914, Ф. 3, ред 38; *Глас Епархије нишке*, 1908, 573.

³³ Шешум, Радивојевић, „Мирско свештенство“, 80.

*Табела 2: Структура порекла и образовања свештеника
Јабланичког намесништва крајем 1908. године*

	Парохија	Парох	Порекло	Образовање
1.	Бојничка	Радисав Луковић	Стара Србија	Београдска богословија
2.	Бојничка капеланија	Милоје Петковић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија
3.	Лебанска	Василије Поповић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија
4.	Бошњачка	Трајко Поповић	Новоослобођени крајеви	Основна школа
5.	Бучуметска	Жарко Трифуновић	Срем	Задарска богословија
6.	Прекопчеличка	Харалампије Цветковић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија
7.	Слишанска (ображданска)	Глигорије Стојковић	Новоослобођени крајеви	Основна школа
8.	Слишанска капеланија	Светозар Костић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија
9.	Медвеђска	Радосав Стефановић	Стара Србија	Без формалног образовања
10.	Медвеђска капеланија	Стојан Гвоздић	Стара Србија	Призренска богословија
11.	Клајићка	Јован Поповић	Стара Србија	Без формалног образовања
12.	Туларска	Баса Вукићевић	Црна Гора	Нижа гимназија
13.	Сијаринска	Димитрије Димитријевић	Стара Србија	Призренска богословија
14.	Доњокоњувачка	Јанићије Живковић	Новоослобођени крајеви	Призренска и Београдска богословија

15.	Косанчићка	Стеван Поповић	Новоослобођени крајеви	Београдска богословија
16.	Оругличка	Димитрије Атанасијевић	Стара Србија	Основна школа
17.	Гајтанска	Петар Шаулић	Црна Гора	Основна школа

На тридесетогодишњицу ослобођења, крајем 1908. године, у Јабланичком намесништву су свештеници богослови бројем први пут превагнули над недовољно образованим. Богослова је било десет, један је завршио нижу гимназију, четворица основну школу, док су двојица била без формалног образовања. Свештеници родом из Старе Србије такође више нису били најбројнија завичајна група, већ свештеници родом из новоослобођених крајева. Потоњих је било осам, првих шест, двојица су били родом из Црне Горе, а један из Аустро-Угарске, тј. из Срема. Статистика заправо приказује резултате вишегодишњег труда епископа и епархијске управе да, користећи се природном сменом генерација, необразоване свештенике мења школованим, убрзавајући притом процес биолошке смене старих необразованих свештеника именовањем капелана. Одлазак све већег броја мештана новоослобођених крајева на школовање у Београдску богословију крајем XIX и почетком XX века стварао је нужне богословски образоване свештеничке кадрове, док је делатност Призренске богословије мењала набоље образовну структуру свештенства које је добегавало из Старе Србије услед притиска османских власти или зулума Албанаца. Пребеглице су наступањем XX века, захваљујући устаљености рада богословије у Призрену све чешће биле богословски образоване, те нови пароси добеглице, иако неретко, нису увек били без образовања или оскудно образовани. С друге стране, свештеници досељеници из Црне Горе, упркос постојању богословске школе у њиховој земљи, по правилу, нису били богословски образовани.

До почетка Првог светског рата дошло је до неколико промена у структури парохијског свештенства. Почетком 1909. сијарински парох Димитријевић прешао је на капеланију гргурске парохије у Топличком протопрезвитерату, а његово место заузео је свештеник Ђорђе Јовановић, призренски богослов родом из села Белог Поља код Пећи, који је због помагања четника погинулих у Великој Хочи 1905. морао да напусти своју долачку парохију и пребегне у Србију.³⁴ Фебруара 1910. преминуо је слишански парох

³⁴ Ђорђе Јовановић се родио у пећком селу Белом Пољу у породици Јована Симића „из племена Дашића“, по чијем је имену понео презиме. Призренску богословију завршио је

Глигорије, те је његов дотадашњи капелан Светозар Костић заузео место пароха. Иста промена догодила се и на медвеђској парохији. Услед немогућности умировљеног пароха Радосава Стевановића да врши службу или његове смрти, након неколико месеци упражњености парохије, парох је марта 1911. постао дотадашњи медвеђски капелан Стојан Гвоздић. Бучуметска парохија, упражњена 1910. одласком Жарка Трифуновића из епархије на капеланску службу у Ваљевски протопрезвитерат, нешто дуже је чекала на попуњавање, све до новембра 1912. године. Тада је на њу постављен новорукоположени призренски богослов родом из Бајине Баште Милан Поповић. Почетком 1913. Харалампије и Петар Цветковић поново су разменили парохије, те се први вратио на богојевачку, а други на прекопчеличку. Повратак већ остарелог Цветковића на своју стару парохију наметнуло му је потребу за капеланом, те је прибегнуто атипичном решењу именовањем на ту дужност Милана Поповића, који је истовремено био и бучуметски парох. Овом генерално прилично необичном решењу приступљено је изгледа по узору на праксу примењену у централној парохији намесништва, чијем је остарелом и 1913. већ умировљеном пароху Радисаву Луковићу, капелан годинама био срески намесник Милоје Петковић. Атипичности ту није био крај, јер је Петковић по одласку Светозара Костића са слишанске на упражњену брзанску парохију у Лесковачком намесништву у новембру 1913. године, поред намесничке и капеланске, преузео и службу слишанског пароха.³⁵

Јабланичко намесништво је уочи Првог светског рата имало четрнаест пароха, од којих је један истовремено био капелан, а један и капелан и намесник. Образовна структура свештенства се у процентима није знатније изменила у односу на пресек из 1908. године. Богослова је било осам,

1875/1876. године и убрзо постао парох при цркви у селу Долцу код Пећи. После великохочке афере 1905. пребегаво је у Србију, где је убрзо превео и породицу. У Србији је прво распоређен 1908. на парохију топличког села Лукова, одакле је већ наредне године прешао на сијаринску парохију, на којој је остао до окупације Србије 1915. године. Са границе је до 1912. радио на слању оружја Србима у Турској. По наводима Д. Туровића, „прота“ Ђорђе и његов син учитељ Цветко Поповић убијени су од бугарских окупатора приликом спровођења у Сурдулицу фебруара 1916. године. Његово име, међутим, није се нашло на списковима страдалих српских свештеника од окупатора у Првом светском рату. ДАС, МПС-Ц, 1908, Ф. 11, ред 13; ДАС, МПС-Ц, 1914, Ф. 3, ред 38; *Календар са шематизмом*, 1908, 124; *истио*, 1909, 124; *истио*, 1910, 127; *истио*, 1911, 128; *истио*, 1912, 138; *истио*, 1914, 169; Добросав Туровић, *Горња Јабланица, Људи и време (џрилози за сџудију)* (Медвеђа: Скупштина општине – Власотинце: Културни центар, 2004), 55–56; *Глас Епархије нишке*, 1909, 138.

³⁵ ДАС, МПС-Ц, 1908, Ф. 11, ред 13; ДАС, МПС-Ц, 1914, Ф. 3, ред 38; *Календар са шематизмом*, 1908, 124; *истио*, 1909, 124; *истио*, 1910, 127; *истио*, 1911, 128, 136; *истио*, 1912, 138; *истио*, 1914, 169; *Гласник Православне цркве*, 1. 5. 1910, 1; *истио*, 16. 8. 1911, 1; *истио*, 1. 2. 1913, 1; *истио*, 1. 5. 1913, 1; *истио*, 15. 11. 1913, 1; *Глас Епархије нишке*, 1909, 138, 557; *Весник Српске цркве*, 1913, 700.

четири свештеника завршила су само основну школу, а само један није имао формално образовање. Шесторица су били родом из новоослобођених крајева, петорица из Старе Србије, двојица из Црне Горе и један из граница Србије пре 1878. године.

3. РЕЗУЛТАТИ ТРИДЕСЕТОГОДИШЊЕГ ПРОЦЕСА ИНТЕГРАЦИЈЕ ПРОСТОРА ГОРЊЕ ЈАБЛАНИЦЕ И ПУСТЕ РЕКЕ У СРПСКУ ЦРКВУ

Парохијска и храмовна структура простора Горње Јабланице и Пусте реке, доцније Јабланичког архијерејског намесништва, динамично се мењала и коначно уобличила тек тридесет година након ослобођења. До 1907/1908. године, након што је масовно и усељавање у великим групама досељеника из Црне Горе и Старе Србије углавном престало, коначно су се усталили опсези парохија и храмовна структура. Увећање броја парохијских домова надаље је углавном зависило од прираштаја, дељења задруга и појединачног досељавања, што је изоставило потребу за чешћим арондацијама парохија. Храмовна парохијска структура до 1908. је у потпуности изграђена, те су верници, до тада фокусирани и од црквених власти усмеравани да најпре обезбеде по један храм у парохији, могли убудуће по жељи и могућностима да обнављају и храмовне развалине или подижу нове цркве. Трудом нишких епископа и смишљеном епархијском политиком, упркос непожељности парохија до 1908. и сталном пристизању свештеника усељеника и добеглица, у великој мери се успело у настојању да богословски образовани свештеници, способни да воде црквену администрацију и поучавају паству, постану већина међу парохијским свештеницима. Необразованих и оскудно образованих свештеника, углавном људи у годинама, по правилу добеглица или досељеника, из године у годину је било све мање, иако готово половично у односу на богослове.

На крају се може закључити да су на тридесетогодишњицу ослобођења процеси интеграције простора Јабланице и Пусте реке у Српску Цркву и усклађивање стања на терену црквеним законима и прописима у великој мери и прилично успешно окончани.

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHY

ИЗВОРИ

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Државни архив Србије, Министарство просвете – Црквено одељење (1886–1889, 1899, 1901, 1908, 1914).

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- *Весник Српске цркве, лист свештеничкој удружења*, 1890, 1892, 1896, 1901, 1913.
- *Глас, службени црквено-књижевни лист нишке епархије, за хришћанску ђоуку и црквену књижевност*, 1899, 1908–1909.
- *Глас, црквени календар са шемањизмом Нишке епархије за 1900. ђодину*, 1900.
- *Гласник Православне цркве у Краљевини Србији*, 1900, 1902, 1905, 1910–1913.
- *Закон о административној ђодели Краљевине Србије*. Београд: Државна штампарија, 1890.
- *Закон о црквеним власћима источно-ђравославне вере у Краљевини Србији*. Београд: Државна штампарија, 1890.
- *Зборник закона и уредађа изданих у Књађесћиву Србије од 1. новемђра 1878. до 6. маја 1879. ђодине*, књ. 34. Београд: Државна штампарија, 1879.
- *Зборник закона и уредађа у Краљевини Србији изданих од 20 јула 1882 до 19 феђруара 1883 ђодине*, књ. 38. Београд: Државна штампарија, 1883.
- *Зборник закона и уредађа у Краљевини Србији изданих од 1. јануара 1903. до краја истје ђодине*, књ. 58. Београд: Државна штампарија, 1905.
- *Зборник закона и уредађа у Краљевини Србији изданих од 1. јануара 1904. до краја истје ђодине*, књ. 59. Београд: Државна штампарија, 1906.
- *Календар са шемањизмом Књађевсћива Србије*. Београд: Државна штампарија, 1880–1882.
- *Календар са шемањизмом Краљевине Србије*. Београд: Државна штампарија, 1883–1886, 1900, 1905, 1907–1912, 1914.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА

- Васовић, Милорад. „Неколико података о инверсним миграцијама у Србији.“ *Зборник Маћице српске, серија ђриродних наука* 7 (1954): 74–79.
- Вучковић, Владимир. *Орђанизација Српске ђравославне цркве у новим крајевима Кнеђевине Србије ђосле Берлинској конђреса*. Пирот: Pi-press, 2007.
- Живковић, Милан. „Светозар Костић, архиепископски намесник Среза јабланичког (1925–1949).“ *Пешчаник: часопис за истђориођрафију, архивистђику и друшћивене науке* 21–22 (2021): 106–118.

- Илић, Жарко. „Врањска епархија и Врањски протопрезвитерат (1878–1890/1892).“ In *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић, 331–362. Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025.
- Јагодић, Милош. „Насељавање Топличког округа 1878–1879. године.“ *Годишњак за друштвену историју* 7-1 (2000): 52–57.
- Јовановић, Јован. „Пуста Река. Антропогеографска и социолошка истраживања. Други (посебни део).“ In *Корени. Српске земље – Насеља, порекло становништва и обичаји*, књ. 40, *Јабланица и Пуста Река*, прир. Борисав Челиковић, 529–931. Београд: Службени гласник – САНУ, 2019.
- Јовановић, Михаило. *Православна српска црква у Краљевини Србији*. Београд: Државна штампарија, 1895.
- Луковић, Милош. „Миграције из Црне Горе у Јужну Србију (Топлички и Врањски округ) у раздобљу 1878–1912.“ In *Корени. Српске земље – Насеља, порекло становништва и обичаји*, књ. 40, *Јабланица и Пуста Река*, прир. Борисав Челиковић, 7–144. Београд: Службени гласник – САНУ, 2019.
- Мидић, Далибор. *Историја Православне епархије нишке*. Ниш: Православна епархија нишка, 2019.
- Радивојевић, Мирослав. „Мирско свештенство Нишког протопрезвитерата и намесништва 1881–1915.“ In *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић, 363–413. Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025.
- Радосављевић, Јелена. „Нишавска митрополија од ослобођења од османске власти до Берлинског конгреса.“ In *Од турске касабе до модерног града, преко Берлина и Версаја*, ур. Милош Јагодић, 108–116. Пирот: Историјски архив, 2018.
- Радосављевић, Јелена. *Кнежевина Србија и Буџарска епархија 1870–1878*. Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2020.
- Савић, Милан. „Насеља и становништво Топлице уочи ослобођења 1878.“ In *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913. Тематски зборник радова*, гл. ур. Сузана Рајић, 91–123. Београд: Центар за српске студије, Филозофски факултет, Универзитет, 2025.
- Стојанчевић-Николић, Видосава. „Насељавање Врањанаца, Лесковчана и Власинаца у Топличком округу после ослобођења 1878. године.“ *Лесковачки зборник* 9 (1969): 223–248.
- Стојанчевић-Николић, Видосава. *Лесковац и ослобођени њереди Србије 1877–1878. године*. Лесковац: Народни музеј, 1975.
- Туровић, Добросав. *Горња Јабланица кроз историју*. Београд: Завичајно удружење „Горња Јабланица“, 2002.
- Туровић, Добросав. *Горња Јабланица. Људи и време (прилози за студију)*. Медвеђа: Скупштина општине – Власотинце: Културни центар, 2004.
- Шешум, Урош и Мирослав Радивојевић. „Мирско свештенство Лесковачког намесништва 1879–1915.“ *Лесковачки зборник* 61 (2021): 65–92.
- Шешум, Урош. „Успех Призренске богословије у стварању свештеничког и учитељског подмлатка у Старој Србији 1871–1896.“ In *Призренска богословија*:

животи, мисија, дојринос: 150 година од оснивања (1871–2021). Зборник радова, гл. ур. Александра Новаков, 202–230. Призрен: Епархија рашко-призренска, Српска православна богословија „Св. Кирила и Методија“ – Нови Сад: Матица српска, 2021.

- Шешум, Урош. „Свештенство Топлице и Топличког протопрезвитерата 1878–1885.“ In *Зборник радова. III научни скуп „Српска Православна Црква: изазови и искушења кроз историју“*, гл. ур. Светозар Бошков, 147–172. Нови Сад: Центар за историјска истраживања, Филозофски факултет – Бачка Паланка: Српска православна Црквена општина – Београд: Институт за савремену историју, 2023.

UROŠ ŠEŠUM

University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of History

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE CHURCH-ADMINISTRATIVE,
PARISH AND CLERGY STRUCTURE IN THE JABLANICA DISTRICT
AND THE JABLANICA VICARAGE 1879–1914.

Summary: The paper presents, based on archival materials of Serbian origin, relevant literature and church periodicals, the process of including the area of Pusta Reka, Gornja and Donja Jablanica in the structure of the Serbian Orthodox Church. The process of church-administrative shaping of the area, which has been framed within the borders of the Jablanica district since 1879, is presented and analyzed. Changes in the parish, the structure of parish churches and the educational and origin structure of the clergy within the chronological boundaries of the paper are described and explained. ► *Keywords:* History of the Serbian Church, Diocese of Niš, Toplica, Jablanica, Old Serbia.